

До спеціалізованої вченої ради Д 08.120.01
Вищого навчального закладу
“Університет імені Альфреда Нобеля”

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора економічних наук, доцента
Жовновач Руслани Іванівни на дисертаційну роботу
Воротнікова Віталія Анатолійовича “Управління
конкурентоспроможністю інноваційної продукції машинобудівних
підприємств”, подану на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління
підприємствами (за видами економічної діяльності)**

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Досягнення стійкого економічного зростання сьогодні є одним із пріоритетних завдань соціально-економічного розвитку країни в умовах глобалізації та інтеграційні процеси, що характеризуються постійно зростаючим рівнем конкуренції, динамічними трансформаційними змінами в економіці та прискорення темпів науково-технічного прогресу.

Водночас, здатність до створення інновацій разом із отриманням достатньої долі ринку високих технологій є ключовими чинниками збалансованого інноваційного розвитку розробників високотехнологічних новацій. Вигідне ринкове позиціонування інноваційної продукції досягається завдяки формуванню виключних компетенцій, які розробник здатний перетворити у конкурентні переваги. Достовірність прогнозування перспективності інноваційної продукції суттєво залежить від можливості оцінити ці виключні компетенції, що покладені до основи розробки. Найбільші проблеми управління конкурентоспроможністю інноваційної продукції високотехнологічного машинобудування є наслідком високого рівня новизни і складності об'єктів розробки науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт.

У зв'язку з вищезазначеним, виникає нагальна потреба формування аналітичного інструментарію, що вдосконалив обґрунтування управлінських

рішень щодо досягнення потрібного рівня конкурентоспроможності створюваної інноваційної продукції у високотехнологічних галузях. Важливою проблемою також є організація ефективного втілення прийнятих рішень із врахуванням особливостей побудови систем управління крупних вітчизняних підприємств високотехнологічного машинобудування. Вирішення цих питань неможливе без системного й комплексного дослідження щодо обґрунтування раціональних підходів до побудови системи управління конкурентоспроможністю інноваційної продукції, як базової умови подолання бар'єрів, що властиві ринкам високих технологій.

Мінливість конкурентної ситуації та невизначеність результатів розробки інноваційних продуктів високотехнологічного машинобудування спричиняє потребу постійного моніторингу та оцінки рівня контрольних показників з метою їх коригування у відповідності до реального стану внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства-розробника.

Завдання забезпечення конкурентоспроможності інноваційної продукції завжди були в полі зору як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, однак чимало питань теоретичного, методичного, а також практичного характеру щодо управління конкурентоспроможністю інноваційної продукції високотехнологічного машинобудування на сьогодні залишаються не вирішеними, перш за все, внаслідок відсутності системного підходу при врахуванні галузевої специфіки. З цієї точки зору дисертаційна робота Воротнікова Віталія Анатолійовича є актуальним дослідженням важливої господарської проблеми, яке відрізняється новим баченням шляхів вирішення завдань розробки науково-методичних положень та практичних рекомендацій щодо управління конкурентоспроможністю інноваційної продукції підприємств високотехнологічного машинобудування з особливим наголосом на аспекти інтелектуальної власності, що пов'язані із галузевою специфікою.

Додатковим аргументом на користь актуальності теми дисертаційної роботи Воротнікова В.А. виступає її зв'язок з планом науково-дослідних робіт Вищого навчального закладу „Університет імені Альфреда Нобеля” за темою: „Обґрунтування стратегій розвитку організацій і підприємств в умовах конкурентного середовища” (номер державної реєстрації 0110U000148); планом спільної науково-дослідної діяльності ДП „КБ «Південне»” і наукових установ НАН України за темою „Визначення конкурентної позиції підприємства в різних сегментах космічного ринку,

шляхи підвищення конкурентоспроможності підприємства в довгостроковій перспективі” (від 16.08.2012 р. №16/07), в межах яких автором запропоновано концепцію використання показників інноваційної досконалості, які опираються на патентні дані, з метою забезпечення конкурентоспроможності інноваційної продукції, що розробляється при виконанні науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт на підприємствах високотехнологічного машинобудування.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність

Відповідно до поставленої мети у дисертаційній роботі обґрунтовано теоретико-методологічні та практичні засади управління конкурентоспроможністю інноваційної продукції машинобудівних підприємств з урахування специфіки високотехнологічних галузей.

Одержані наукові положення, висновки і рекомендації ґрунтуються на фундаментальних теоретичних розробках вітчизняних та зарубіжних фахівців в галузі проблем інноваційного менеджменту та забезпечення конкурентоспроможності інновацій, а також статистичній інформації та результатах патентних досліджень і відповідній апробації результатів дисертаційної роботи.

Під час дослідження було використано загальнонаукові і спеціальні методи, зокрема: системного аналізу, стратегічного аналізу, факторного та регресійного аналізу, економіко-математичного моделювання, теорії нечітких множин.

Крім того, достатність та практичну значущість одержаних в дисертаційному дослідженні наукових положень і рекомендацій підтверджує використання розробок у діяльності підприємств високотехнологічного машинобудування, про що свідчать додані до роботи довідки.

Викладене вище дає підставу констатувати, що виконана робота є логічно завершеним науковим дослідженням, яке характеризується шириною постановки завдань, новизною вирішення, обґрунтованістю висновків і рекомендацій, взаємозв'язком методичних і прикладних положень, що підтверджують достовірність сформованого комплексу рекомендацій щодо побудови управління конкурентоспроможністю інноваційної продукції

машинобудівних підприємств.

Зміст дисертації послідовно розкриває обрану тему дослідження.

Автор дисертації зосередив увагу на принципах формування та сутності економічних категорій “інновація” та “конкурентоспроможність”, що дозволило внести певні уточнення щодо розуміння змісту та взаємозв’язку цих понять (стор. 20-28). Проведений аналіз класифікаційних ознак інновацій та загальних принципів інноваційного менеджменту дозволив оцінити значення інтелектуальної складової результатів науково-технічної діяльності у побудові теоретичних засад створення інновацій (стор. 29-33). Аргументовано переваги використання категорії “інтелектуальна власність” з метою побудови концепції високотехнологічного бізнесу, що орієнтовано на вирішення практичних завдань підприємств-інноваторів (стор. 33-34).

Проаналізовано підходи до прогнозування рівня перспективності інноваційної продукції з урахуванням чинників невизначеності, що впливають на процес її розробки, в першу чергу, значної новизни та високого технічного рівня (стор. 32-34). Це дозволило автору системно підійти до аналізу принципів формування комплексу показників оцінки ефективності розробки та використання високотехнологічних інновацій (стор. 35-38).

Дисертантом запропоновано класифікувати типові групи інноваційної продукції за встановленою розбіжністю властивостей, що дозволило виокремити завдання управління конкурентоспроможністю унікальної нової техніки, якій властиві специфічні особливості, що суттєво відрізняють її від продукції масового виробництва (стор. 39-44). Це також дозволило визначити роль і особливості організаційно-управлінського забезпечення конкурентоспроможності унікальної нової техніки (стор. 42-48), до складових якого серед іншого віднесено оцінку інтелектуальної складової на базі патентно-інноваційних параметрів (стор. 49-51). Визначено також особливості обґрунтування перспективності розробки високотехнологічних інновацій, що пов’язані із роллю інтелектуальної власності у якості чинника підвищення привабливості державних інвестицій у створення радикальних інновацій при виконанні наукоємних проектів (стор. 52-57).

Систематизація проблем формування теоретико-методологічної бази управління створенням інновацій (стор. 58-64) дозволила визначити

специфічні особливості побудови механізму управління конкурентоспроможністю інноваційної продукції галузей високотехнологічного машинобудування на ранніх стадіях її розробки (стор. 65-74).

Дисертантом доведено, що виходячи з суттєвого впливу галузевої специфіки на забезпечення конкурентоспроможності унікальної нової техніки як інноваційної продукції, доцільно вести дослідження спираючись на особливості конкретної високотехнологічної галузі (стор. 78-79). Базовою було обрано ракетно-космічну галузь. У якості вихідних положень формування ринкової концепції створення та просування ракетно-космічних систем розглянуті особливості міжнародного космічного ринку (стор. 80-85). Проаналізований вплив інтелектуальної власності та в першу чергу патентів на винаходи на різні аспекти діяльності розробників ракетно-космічних систем, в результаті чого на основі патентних параметрів побудовані показники інноваційної досконалості (стор. 85-92).

Дисертантом сформовано комплексний підхід до побудови системи показників, що визначають конкурентоспроможність та ринкове позиціонування унікальної нової техніки як інноваційної продукції (стор. 93-95).

Виокремлення особливостей формування стратегій виведення на ринок ракет-носіїв та виявлення недоліків існуючих інструментів стратегічного планування (стор. 96-100) дозволило вдосконалити графоаналітичний інструментарій стратегічного оцінювання інноваційної продукції підприємств високотехнологічного машинобудування шляхом визначення найбільш вірогідних змін у конкурентній ситуації за двома найвпливовішими факторами (стор. 101-103) та ґрунтовно оцінити можливості використання існуючих методів оцінки перспективності ракетно-космічних систем для прогнозування конкурентоспроможності багаторазових носіїв на ранніх етапах створення (стор. 104-109).

Доведено, що визначати контрольний параметр конкурентоспроможності під час розробки унікальної нової техніки доцільно із використанням методів нечітких множин, які у найбільшій мірі здатні компенсувати невизначеність основних показників, їх представлення у кількісному та у якісному вигляді, а також розбіжність думок експертів (стор. 110-116).

Проведено поетапну побудову запропонованої математичної моделі оцінки перспективності створення унікальної нової техніки (стор. 116-131), де серед

іншого розглянуто формування показників інноваційної досконалості (стор. 123-124) та підхід до визначення коридору прийнятних значень контрольного параметра конкурентоспроможності у якості котрого був використаний інтегральний показник інноваційної перспективності (стор. 128-130).

Проведено аналіз конкурентоутворюючих факторів на ринках пускових послуг (стор. 135-138); на прикладі ракетно-космічних систем та бойових літаків останнього покоління відтворено проблемні обставини, що призводять до втрати ринкових позицій або взагалі до невдачі у реалізації проектів створення унікальної нової техніки (стор. 138-142). На основі цього аналізу сформульовані основні положення, що визначають галузеву специфіку ракетно-космічної техніки (стор. 142-143), а також сформований методичний підхід до оцінювання ринкового позиціонування на базі визначення ключових факторів зовнішнього середовища (стор. 144-148).

Особливу увагу приділено аналізу можливостей використання патентів у забезпеченні стратегічних переваг створюваних зразків ракетно-космічної техніки (стор. 149-155).

Дисертантом запропоновано комплексний підхід до визначення перспектив та результатів створення ракетно-космічної техніки, що враховує необхідність ситуаційної реакції на зміни стану зовнішнього і внутрішнього середовища (стор. 156-168) та специфіку організаційно-управлінського забезпечення конкурентоспроможності високотехнологічних інновацій (стор. 157-161), в тому числі, стосовно інтелектуальної власності (стор. 161-168). Особливу увагу приділено вдосконаленню графічної моделі вибору ситуаційно-орієнтованих стратегій підприємства-розробника, що дозволяє візуалізувати ситуаційні (адаптивні) зміни стратегії (стор. 163-167).

Можливості запропонованого підходу до реалізації аналітичного забезпечення процесу оцінювання ринкової перспективності створюваної унікальної нової техніки за критерієм конкурентоспроможності продемонстровано на прикладі рішення задачі розробки авіаційно-космічної системи під легкі ракети-носії з використанням наявних у вітчизняній промисловості технічних та інтелектуальних доробків (стор. 170-188).

Ретельне вивчення матеріалів дисертації дає змогу зробити висновок про те, що вона є повністю самостійною оригінальною науковою працею, в якій автор демонструє обізнаність з головних досягнень вчених у обраній

галузі, розробляє необхідний методичний апарат та пропонує конкретні практичні рекомендації щодо забезпечення управління конкурентоспроможністю інноваційної продукції машинобудівних підприємств з урахуванням специфіки високотехнологічних галузей у сучасних умовах господарювання. Дисертаційна робота відповідає встановленим вимогам “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника” до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

В цілому дисертаційну роботу Воротнікова Віталія Анатолійовича можна оцінити як закінчене дослідження з вагомими науковими результатами, які є достатньо обґрунтованими та достовірними.

Ступінь наукової новизни результатів дисертаційної роботи

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні та розробці науково-методичних та практичних рекомендацій щодо управління конкурентоспроможністю інноваційної продукції машинобудівних підприємств. Дисертаційна робота Воротнікова В.А. містить результати, що характеризуються науковою новизною, серед яких доцільно виділити наступні.

Автором запропоновано поглиблення понятійного апарату, у якому уточнено поняття „управління конкурентоспроможністю інноваційної продукції машинобудівного підприємства” як системи заходів, що спрямовані на її забезпечення із визначенням конкурентоспроможних інновацій у високотехнологічних галузях, що розглядаються як кінцевий результат інноваційної діяльності, одержаний на підставі досягнень науки й передового досвіду та базований на оцінці рівня інноваційності, визначеного за властивостями інтелектуальної власності (стор. 58-74). Це дозволяє при вирішенні завдань забезпечення конкурентоспроможності інноваційної продукції підприємств високотехнологічного машинобудування використовувати взаємозв'язок матеріальної складової (інноваційна продукція) та нематеріальної складової (інтелектуальна власність) для ухвалення відповідних управлінських рішень;

Запропонований науково-прикладний підхід до визначення перспективності розробки та виробництва інноваційної продукції

високотехнологічних галузей машинобудування, в основу якого покладено використання інтегрального показника інноваційної перспективності, розрахованого за показниками, що містяться в патентних описах й техніко-експлуатаційних характеристиках інноваційної продукції. Цей підхід дає можливість врахувати вплив галузевої специфіки та інтелектуальної власності з метою підвищення ефективності управління її конкурентоспроможністю (стор. 85-95).

Удосконалений графоаналітичний інструментарій стратегічного оцінювання інноваційної продукції підприємств високотехнологічного машинобудування із визначенням вірогідних змін у позиціонуванні інноваційної продукції за наслідками впливу найбільш вагомих факторів дозволяє визначити рівень конкурентоспроможності, який є прийнятним для ефективного функціонування підприємства (стор. 101-103).

Серед отриманих результатів суттєвою науковою новизною вирізняються удосконалений методичний підхід до визначення рівня конкурентоспроможності інноваційної продукції машинобудівних підприємств шляхом використання узагальнюючих показників техніко-експлуатаційної та інноваційної досконалості із застосуванням методів нечітких множин у аналітичному апараті управління конкурентоспроможністю інноваційної продукції з метою відстеження коридору прийнятних значень контрольного параметру (стор. 116-131).

Удосконалено графічну модель обрання ситуаційно-орієнтованих стратегій підприємства-розробника ракетно-космічної техніки на основі візуалізації вірогідних варіацій базової стратегії розвитку, що досягається шляхом передбачення можливих варіантів реакції на небажаний стан внутрішнього та зміни зовнішнього середовища, яке орієнтоване на своєчасне виявлення невдач окремих розробок та прийняття відповідних рішень з метою дотримання запланованих показників інноваційного розвитку підприємства (стор. 163-167).

Вагомим науковим здобутком автора є удосконалення методичного забезпечення процесу виведення вітчизняної авіаційно-космічної системи на ринок космічних послуг з метою освоєння цільового сегменту на основі врахування конкурентних переваг, які базуються на технічному й інтелектуальному заділах авіаційної й ракетно-космічної галузей та на

інноваційній організаційно-експлуатаційній схемі паралельної експлуатації літака-носія у якості транспортного літака (стор. 170-188).

Вищевикладене є підтвердженням того, що дисертація Воротнікова Віталія Анатолійовича належить до категорії наукових робіт, які вирізняються вагомою науковою новизною та представляють собою фундаментальне дослідження у такій стратегічно важливій сфері як управління конкурентоспроможністю інноваційної продукції машинобудівного підприємства.

Теоретичне та практичне значення роботи, використання результатів дослідження

Теоретична значущість отриманих результатів дослідження підтверджується новизною розроблених у дисертації науково-методологічних підходів до управління конкурентоспроможністю інноваційної продукції машинобудівного підприємства в динамічних умовах розвитку, що є внеском автора у розвиток теорії управління конкурентоспроможністю.

Розроблені в дисертації теоретико-методичні підходи та рекомендації можуть бути використані у якості методичного базису управління конкурентоспроможністю інноваційної продукції машинобудівних підприємств, а також реалізовані на підприємствах високотехнологічного машинобудування при розробці конкретних заходів, що спрямовані на підвищення конкурентних переваг інноваційної продукції. Основні висновки та пропозиції дисертаційної роботи можуть бути використані в діяльності промислових підприємств, науково-дослідних установ та навчальних закладів України.

Висновки та рекомендації, запропоновані в дисертації, знайшли практичне застосування в роботі ДП “КБ “Південне” імені М.К. Янгеля” (довідка про впровадження №27/150 від 12.01.2017 р.), Павлоградського механічного заводу ДП “ВО “Південний машинобудівний завод” імені О.М. Макарова» (довідка про впровадження №14/с від 18.01.2017 р.) та Центру інтелектуальної власності та трансферу технологій НАН України (довідка про впровадження №7/2017 від 27.02.2017 р.)

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях

Теоретико-методичні підходи щодо управління конкурентоспроможністю інноваційної продукції машинобудівних підприємств, викладені в дисертації, знайшли достатнє висвітлення в опублікованих за темою дослідження наукових працях. За результатами наукового дослідження опубліковано 21 наукова праця, з яких 8 статей – у наукових фахових виданнях України, 4 статті – у виданнях України, що внесені до міжнародних наукометричних баз, 8 праць апробаційного характеру та 1 патент України на корисну модель. Загальний обсяг публікацій складає 12,44 др. арк., особисто автору належить 10,38 др. арк. Опубліковані праці відображають основний зміст дисертаційної роботи.

Особистий внесок дисертанта полягає в тому, що всі теоретичні та практичні результати дослідження отримані самостійно. З наукових публікацій, які видані в співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї, положення і розрахунки, що є результатом особистого дослідження й становлять індивідуальний внесок автора.

Результати, отримані в роботі, пройшли апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях.

Автореферат розкриває основні положення дисертаційної роботи й відповідає її змісту та структурі. В авторефераті з достатньою повнотою і в логічній послідовності відображено зміст дисертації, розкрито основні результати, одержані в процесі дослідження, ступінь новизни розробок, висновки та рекомендації роботи. Текст автореферату не містить положень, які не знайшли відображення в дисертації.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Воротнікова В.А. за змістом, викладеними науковими положеннями, висновками та рекомендаціями є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням, що має теоретичне і прикладне значення для вирішення проблемних питань поглиблення теоретичних положень, розробки науково-методологічних засад та практичних рекомендацій щодо удосконалення управління конкурентоспроможністю інноваційної продукції машинобудівних

підприємств.

Дослідження виконано у межах визначених теми, мети, завдань, предмета та об'єкта. Обсяг дисертації, зміст і структура відповідає чинним вимогам. Основний текст роботи викладено на 194 сторінках у логічному зв'язку і послідовності. Дослідження виконано у межах визначених теми, мети, завдань, предмета та об'єкта. Обсяг дисертації, зміст і структура відповідає чинним вимогам.

Тема дисертації та її зміст відповідає паспорту спеціальності 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) і профілю спеціалізованої вченої ради Д 08.120.01 Вищого навчального закладу „Університет імені Альфреда Нобеля”.

Дисертаційна робота Воротнікова В.А. складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків, які викладено на 233 сторінках тексту. Матеріали дисертації проілюстровано 34 рисунками, 35 таблицями. Список використаних джерел налічує 225 найменувань.

Дисертаційна робота написана професійним науковим стилем, що забезпечує доступність сприйняття для фахівців. Дослідження має концептуальний та прикладний аспекти, що є характерним для наукової роботи.

Дискусійні положення та зауваження до роботи

В цілому, позитивно оцінюючи подану до захисту дисертаційну роботу Воротнікова Віталія Анатолійовича, необхідно зосередити увагу на наступних дискусійних питаннях щодо її змісту.

1. Здійснюючи аналіз теоретичних аспектів управління конкурентоспроможністю інноваційної продукції машинобудівних підприємств (стор. 58-74), автор пов'язує питання визначення рівня інноваційності, як компоненти конкурентоспроможності, із оцінкою властивостей інтелектуальної власності. Разом з тим, на наш погляд, слід було б більш детально визначити сутнісні зв'язки цієї компоненти із категоріями, що більш широко окреслюють нематеріальні ресурси підприємств-розробників інновацій, в першу чергу, таким як інтелектуальний потенціал та інноваційні ресурси.

2. Заслужує на увагу запропонований автором інтегральний показник інноваційної перспективності, що визначається на основі патентних описів й техніко-експлуатаційних характеристик об'єкту розробки (стор. 85-95), проте, на наш погляд, слід було б зазначити умови, за якими стає можливим використання економічних показників патентів та запропонувати варіанти їх включення до аналітичних інструментів.

3. Запропонований автором графоаналітичний інструментарій стратегічної оцінки інноваційної продукції за впливом двох найбільш вагомих факторів, (стор. 101-103) потребує доповнення. На наш погляд, слід було б більш детально оцінювати рівень впливовості інших факторів та визначити метод, за яким здійснювати відбір найбільш впливових факторів, враховуючи при цьому доцільність включення до моделі більшої кількості факторів.

4. Автором розроблено методичний підхід до визначення рівня конкурентоспроможності інноваційної продукції шляхом використання узагальнюючих показників техніко-експлуатаційної та інноваційної досконалості із застосуванням методів нечітких множин, що має за мету виокремити коридор прийнятних значень контрольного параметра (стор. 116-131). На наш погляд, слід було б обґрунтувати наведені міркування щодо вибору конкретного коридору значень контрольного параметра на базі практичної апробації.

5. На наш погляд, при побудові графічної моделі вибору ситуаційно-орієнтованих стратегій підприємства-розробника ракетно-космічної техніки із візуалізацією вірогідних заміन базової стратегії розвитку на альтернативні (стор. 163-167), слід було б більше уваги приділити інтеграції моделі до комплексу інших інструментів стратегічного планування, що досліджуються автором, та унаочнити її у вигляді схеми.

6. Розроблені автором методичні засади входження авіаційно-космічної системи вітчизняних виробників до ринку космічних послуг із врахуванням конкурентних переваг технічного й інтелектуального заділів авіаційної й ракетно-космічної галузей та інноваційної організаційно-експлуатаційної схеми паралельної експлуатації літака-носія як важкого транспортного літака (стор. 170-188) доцільно було б доповнити порівняльним аналізом конкурентоспроможності авіаційно-космічних систем із традиційними ракетами відповідної вагової категорії.

В цілому, зазначені зауваження відображають особисту позицію опонента, не знижують науково-практичної цінності отриманих результатів дослідження та не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Воротнікова Віталія Анатолійовича на тему: “Управління конкурентоспроможністю інноваційної продукції машинобудівних підприємств” є самостійним завершеним дослідженням, що вирішує важливу наукову проблему обґрунтування теоретико-методичних та практичних основ управління конкурентоспроможністю інноваційної продукції підприємств машинобудування, що спеціалізуються на її розробці.

Належний науково-теоретичний рівень та актуальність теми дослідження, обґрунтованість положень, отриманих висновків і рекомендацій, їх достовірність, ступінь наукової новизни, теоретична і практична значущість дають підстави для висновку, що дисертація відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор **Воротніков Віталій Анатолійович** заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю **08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)**.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, доцент
кафедри економічної теорії, маркетингу та економічної кібернетики
Центральноукраїнського національного
технічного університету

Р.І. Жовновач

Підпис доцента Жовновач Р. І. засвідчую

Проректор з наукової роботи
Центральноукраїнського національного
технічного університету

О.М. Левченко